

SOCIETAT, IDEOLOGIA I ESPORT A L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

ENRIC GIL MESEGUER

A partir del 1910 comencen les activitats socials esportives a l'Hospitalet. L'autor rememora la primera cursa ciclista i va destriant els fets més significatius de l'últim segle, fins l'arribada de la democràcia. Així, repassa la primera entitat esportiva creada el 1917, l'aparició de les primeres dones federades a Catalunya els anys trenta, la davallada durant el primer franquisme, la posterior preeminència de l'esport militar i la influència catòlica.

A l'Hospitalet, la primera manifestació esportiva es produeix l'any 1910. Es tracta d'una cursa ciclista organitzada per un grup de veïns per tal de renovar el programa de la festa major. Abans, però, la ubicació de la vila en la zona sud d'entrada a la gran Barcelona havia fet possible que ja s'haguessin vist abans algunes proves ciclistes i curses atlètiques. La mateixa proximitat amb Barcelona també explica el coneixement de les primeres disciplines esportives. Seguint Joan Camós,¹ a principis de segle l'encara vila de l'Hospitalet era molt diferent de la ciutat que coneixem avui. L'any 1900 la població total no arribava als 5.000 habitants, però en els trenta anys següents la primera de les dues onades immigratòries que ha tingut la ciutat féu que l'Hospitalet (ja

des del 1925 amb el títol de ciutat) estigués poblat per gairebé 40.000 persones. La població, a més, no estava reunida encara en un assentament unitari sinó que es dividia en barris bastant distanciat (Centre, Santa Eulàlia i Collblanc-Torrassa), a més d'un bon nombre de masies i cases disperses. Entre aquests nuclis hi va haver una separació d'entre un i dos quilòmetres que, progressivament, es va anar reduint fins desaparèixer cap als anys setanta. L'Hospitalet va arribar a tenir en la dècada dels vuitanta gairebé 295.000 habitants. Avui són 246.000 els ciutadans que hi viuen. Analitzar el procés històric d'un nucli humà que pateix aquest increïble desenvolupament en el decurs d'un segle pot tenir el seu interès, i fer-ho a través d'una manifestació social i

cultural com és l'esport es converteix –creieu-me– en un exercici ple de sorpreses, especialment quan aquest exercici topa amb la component ideològica que ha tingut l'esport. Aleshores, els resultats són fascinadors. Aquí teniu el cas de l'Hospitalet.

La primera entitat esportiva va ser l'Sport Club Hospitalenc, fundat oficialment l'any 1917. Aquest era el club del barri del Centre. El mateix any 1917 també es fundava al barri de la Torrassa el Club Deportivo Torrasenc. Una mica més tard, l'any 1921, al barri de Santa Eulàlia es fundava la Unió Esportiva Eularienca; i el 1923 es completava el ventall de clubs amb la fundació del Centro de Sports de Coll-Blanch. Tots ells, a imitació dels clubs de la capital, es dediquen al futbol però també tenen altres activitats com l'atletisme o el ciclisme. Són els primers juntament amb dos clubs d'existència més perllongada, l'Associació Excursionista Saltadiç (1918) i la Unió Ciclista Hospitalet (1920). Aquests clubs de l'encara vila de l'Hospitalet ja traspuen uns valors més enllà dels propis de l'esport. Cada barri, doncs, va fundant progressivament el seu propi club. L'existència de nuclis físicament molt separats va facilitar durant dècades l'absència d'un sentiment de pertinença més enllà del barri. De fet, molts ciutadans no trepitaven el Centre si no era per fer algun tràmit a l'Ajuntament. Això en l'esport es traduïa en la necessitat de tenir un club en cada barri, encara que els del Centre fossin els més especials.

El Centre era el barri tradicional, agrari i conservador, amb propietaris agrícoles i industrials lligats a la vida municipi-

Socios del club de futbol CD Torrasenc, del barri obrer de la Torrassa, l'any 1925, fent-se ells mateixos el camp de joc © Arxiu de L'Hospitalet-Arxiu Històric (AL'HAH), donació Mercedes Vergel. CT, 11.

pal de la vila. Ells, per tant, tenien una mena d'exclusiva sobre la pertinença a allò anomenat l'Hospitalet que estava per damunt de la resta de barris: en l'esport, abans de la Guerra Civil només un club de fora del barri del Centre va portar el nom de l'Hospitalet (i durant poc temps). No és que fos cap decret municipal, però per exemple la premsa local dels anys vint i trenta (en gran part publicada al Centre) gairebé identificava municipi i club de futbol d'aquell barri. Això arribava fins a extrems tan significatius com que el segell de l'Hospitalenc —el que s'estampava en els documents— fos gairebé igual al de l'Ajuntament. I també es va donar en d'altres esports.

PREDILECCIÓ PEL FÚTBOL, EL CICLISME I LA BOXA

En el període de la dictadura de Primo de Rivera, la relació entre ideologia i esport no passa a l'Hospitalet de subtileses d'aquesta mena. Potser, però, cal destacar els intents del peculiar alcalde de l'època, Tomás Jiménez i Bernabé, de consolidar un grup de minyons escoltes, els anomenats Exploradores de Hospitalet, als quals fins i tot va portar a les seves finques d'Alacant. Es tractava d'un grup d'ideologia ultraconservadora. Però la societat hospitalenca era a punt de fer un salt important en la dècada dels trenta. Ja durant el 1930 la Unió Esportiva Hospitalet va organitzar la primera confrontació atlètica femenina de clubs que es va fer a Catalunya;² i les de l'Hospitalet van ser les primeres noies que es van federar en aquest esport a casa nostra,³ fent costat a les posicions més progressistes en un moment decisiu del debat que sobre l'esport femení es vivia en aquells anys. Durant la República, l'Hospitalet recull ja aquests debats més ideologitzats que s'havien produït en la dècada anterior a Barcelona. L'esport esdevé clarament un aspecte més de la cultura popular que intentaran utilitzar diversos col·lectius per al seu profit. En la banda del debat més polititzat, ens trobem amb el desig de les classes populars de conquerir el dret a gaudir de l'esport. Fent un resum molt esquemàtic, podem afirmar que l'adveniment de la República coincideix amb un esclat de l'associacionisme. En l'àmbit esportiu, anotem en aquests anys un augment d'un 236 per cent del nombre de clubs a l'Hospi-

Desfilada d'equips durant la jornada inaugural dels Juegos Deportivos S. Jorge, pel maig del 1974.
© Arxiu de L'Hospitalet-Arxiu Històric (AL'HAH), fotògraf Juan Ciuret.

talet, amb un màxim de 37 entitats l'any 1935. L'increment va acompanyat d'un creixement de la pràctica dels ciutadans, sobretot en el futbol, el bàsquet, el ciclisme i la boxa.

Aquesta realitat serà ràpidament incorporada a l'ideari d'alguns partits catalans, i fins i tot adaptada a les seves finalitats per la mateixa Església. A l'Hospitalet algunes seccions de partits republicans adoptaren l'esport com un mitjà més de difusió dels seus ideals. Dins d'aquesta línia se situa ja l'any 1931 la presència directa d'una comissió d'esports a la Unió Republicana d'Esquerra a Collblanc. I en un reglament d'Unió Republicana d'Hospitalet a Collblanc-La Torrassa, que data del 1934, l'esport és també un dels mitjans que s'utilitzaran «para conseguir con mayor esplendor y rapidez el fin que persigue la Unión».⁴ Aquesta confluència entre esport i ideari polític arribà fins al punt de manifestar-se en un dels elements més definitoris dels clubs, el seu nom. Així, a l'Hospitalet trobem un Futbol Club Llibertat, el Fútbol Club Republicanos o l'equip de bàsquet de la Unió Republicana d'Hospitalet. Quant als moviments obrers, he detectat la creació d'una secció d'Esbarjo, Cultura i Esport a la Sociedad Cooperativa Respeto Muto, l'any 1935. També cal destacar l'existència d'una Germanor Obrera d'Hospitalet que Santacana i Pujadas vinculen a l'organització de l'Olimpiada Popular del 1936.⁵

La Guerra Civil canviarà progressivament l'escenari del joc. Durant el conflicte, la visió obrerista de l'esport s'imposa a Catalunya. Seguint Santacana i Pujadas, sembla clar que la guerra frenà la tendència expansiva i de popularització de l'esport com a fenomen de masses, però també que «per la maduresa i per la capacitat de suggestió de l'estructura esportiva del país»,⁶ l'esport va poder mantenir durant alguns mesos un alt nivell de vitalitat. Al principi de la guerra es viu a Catalunya la desaparició d'un nombre important de plataformes juvenils catòliques que durant els anys trenta havien fomentat l'esport entre un sector dels joves catòlics (a l'Hospitalet, el Centre Catòlic i alguns grups de la Federació de Joves Cristians de Catalunya). Més enllà d'això i després de l'ensurt inicial, la guerra no deuria trasbalsar excessivament la vida quotidiana de la rereguarda durant les primeres setmanes i mesos. Al setembre ja es fan vetllades de boxa i el dia 5 els boxadors hospitalencs Miquel Safont i Fortunato Ortega ja omplen Las Arenas de Barcelona. També he confirmat la inscripció del Rugby Club Hospitalet a la lliga que havia de començar el 8 de novembre, junt amb d'altres cinc equips catalans. Hi ha referències també a esdeveniments de clara intenció ideològica en aquests primers mesos. Així, per exemple, l'Atlètic Bàsquet Júnior i el CE Hospitalet (futbol) van representar l'esport de la ciutat en

Equips de bàsquet del CB Hospitalet i l'Espanyol fent la salutació feixista, just abans de disputar la final de la lliga nacional l'any 1940. © Publicada a *Tot* núm. 196. Cedida per E. Piera.

la desfilada de l'Onze de Setembre del 1936 a Barcelona. Aquell mateix mes també es va celebrar a l'Hospitalet un festival de bàsquetbol a favor de les Milícies Antifeixistes. Van seguir-ne bastants més durant gran part de la guerra a favor del Socors Roig Internacional i dels combatents del front. De fet, l'esport va ser considerat per tots dos bàndols com un valuós element d'ajut econòmic i especialment d'enquadrament, conscienciació i difusió dels valors defensats en la lluita. En aquest sentit, l'any 1937 dos jugadors hospitaletencs van formar part de la selecció espanyola (pràcticament catalana) de bàsquet que va participar en la III Olimpíada Obrera a Anvers (Bèlgica). Es tracta de Ramon Sanahuja i Francesc Redón, que junt amb d'altres jugadors del Laietà, el Barcelona i el Montgat van aconseguir la primera posició. La participació de la delegació republicana en aquests jocs buscava, evidentment, una repercussió ideològica internacional en una batalla propagandística que també s'estava disputant en aquest front. I s'aprofitaven totes les figures esportives del moment, com podia ser el boxador més notori de l'Hospitalet, Fortunato Ortega, en aquell moment campió d'Espanya del pes mosca i aspirant al títol europeu. Sembla ser que Ortega, malgrat haver abandonat Catalunya poc després de començada la guerra per boxejar a Europa i el nord d'Àfrica, feia veure que tenia força afinitats amb la República. Basant-se en les declaracions del seu representant, Artero, mentre el boxador és a París,

llegim al número d'octubre del 1938 de la revista *Catalans!* que «a part dels èxits esportius, [Ortega] ha recollit també el premi d'un sens fi de simpaties per l'Espanya Republicana, en saludar, damunt el ring, amb el puny enlaire». El cronista no dubta a afirmar —un xic exageradament?— que «el petit Ortega és, doncs, un dels captadors de simpatia més eficaços que la República té escampats per Europa». En tot cas, sembla que aquesta simpatia li va causar algun problema després de la guerra, quan va tornar i va haver d'esperar al 1941 per boxejar de nou.

L'adveniment del franquisme i la seva ideologia feren de nou de l'esport una eina més de l'ideari polític imperant, de forma especialment intensa en els primers anys. A l'Hospitalet, aquella vitalitat associativa al voltant de l'esport de què parlava abans no es recuperà significativament fins a finals dels anys quaranta. A més, desapareixen molts dels clubs i dels dirigents que havien conduït abans de la guerra l'esport local. Així, dels 29 clubs de què tinc constància l'any 1936 a la ciutat, només 15 (51,7%) recuperaran l'activitat a partir del 1939; la resta, simplement desapareixen. D'aquests 15, només 6 reprenen el mateix any 1939 les activitats: són el Centre Catòlic, l'Atlètic Bàsquet Juniors reconvertit en CB Hospitalet, el Club Vasco de Hospitalet (si més no un grup de jugadors de pilota basca ja apareix en escena), el Club Deportivo García, la Unión Atlètic Coll-Blanch i el CE Hospitalet, que es convertirà primer en el Club Deportivo

Hospitalet i després en la Unión Deportiva Hospitalet. D'aquests sis, a més, dos plegaran en els següents anys. Els nou restants fins completar la quinzena aniran reprenent l'activitat al llarg de la dècada dels quaranta: l'últim serà el Club Ciclista Coll-Blanch l'any 1947. L'herència dels anys anteriors, doncs, queda reduïda a la meitat del panorama associatiu i, a més, diluïda dins d'un nou marc de 25 associacions fundades a partir del 1939 en les quals es practicarà algun esport.

El poder franquista, a més, va tenir prou cura de «netejar» les directives de les entitats. Els informes necessaris per formar part de les juntes i sobre les activitats dels clubs van ser les eines utilitzades. També el recolzament en forma de cartes de presentació de les autoritats locals adreçades als dirigents esportius de Barcelona eren una forma de controlar els clubs. Alguns dels elements més valuosos entre dirigents esportius locals van patir la repressió personal per la seva trajectòria d'esquerrers. Són especialment interessants els casos de Josep Boter Mas i Joan Costa Cots. Els dos van ser durant els anys vint i trenta homes complets de l'esport local: esportistes, directius, corresponents de premsa i membres destacats de l'ambient esportiu. Joan Costa era un conegut catalanista i va ser depurat després de la guerra: va ser desposseït del seu lloc de funcionari municipal, tot i que sembla que cap al 1950 el va recuperar. En aquests anys, però, no se li coneixen més vincles amb cap directiva de club. Morí el 1962, a l'edat de 66 anys. Josep Boter, de tendències polítiques esquerranes, també va patir la repressió després de la guerra i, junt amb un germà seu que era funcionari municipal, va haver de marxar. Sembla, però, que Boter havia fet bons contactes abans de la guerra en el món esportiu ja que va arribar a ser secretari jurídic per a les seccions *amateur* i juvenil del FC Barcelona (secretari de futbol base). A la pràctica cercava joves jugadors, i junt amb Ramon Llorens tenia cura de La Masia del Barça. Josep Boter va contribuir a la descoberta de jugadors de la vàlua dels també hospitalencs Biosca, Sagarra, Vergés, Jansana, Tejada... Al *Diccionari del Barça*, de l'Enciclopèdia Catalana, llegim això sobre ell: «Home lliurat al Barça amb una honradesa i un sacrifici extraordinaris. (...) Persona estimada per tothom, sempre va fer gala

de bonhomia i humilitat».⁷ La Federació Catalana de Futbol li va concedir la seva medalla de plata la temporada 1973-74. Va morir l'any 1978 a Barcelona.

En l'altra banda de l'anàlisi situem els impulsors de l'esport franquista: l'exèrcit, l'estructura de la Falange i l'Església. L'exèrcit, especialment en els anys més durs de la postguerra, gaudirà de competicions, equips i instal·lacions propis. L'esport militar servia per introduir la formació física en la instrucció militar. Això comportava no només la gimnàstica i els exercicis físics i esportius més adients a una unitat militar (com les marxes, el tir o la natació) sinó també competicions dels esports més diversos. En funció segurament dels interessos personals dels oficials de les unitats, algunes casernes esdevindrien autèntics clubs poliesportius, com és el cas a l'Hospitalet del quarter d'enginyers de Lepanto, amb les millors instal·lacions esportives durant molts anys a la ciutat tanca- des entre els seus murs, i el de cavalleria de la Remonta, on s'organitzaven concursos hípics. A Lepanto, hi havia una mica de tot: atletisme, bàsquet, futbol, pilota basca, natació i, a partir de l'any 1943, boxa i handbol. D'allà en sortirien molts esportistes, com per exemple bona part de l'equip d'handbol a onze del FC Barcelona de finals dels quaranta i dels cinquanta. Tal i com explica Joan Cañadell,⁸ «dels més espavilats *quintos* del Batallón de Transmisiones» van sortir després en la vida civil grans jugadors que primerament formaren a la nova secció del FC Barcelona.

La tasca esportiva de Falange la van assumir a l'Hospitalet Educación y Descanso i, especialment, el Frente de Juventudes, ja que curiosament el partit únic no va crear aquí el seu servei específic d'esports. Educación y Descanso va fer una tasca organitzativa de competicions no gaire rellevant, però el Frente de Juventudes sí que va arribar a mantenir i/o donar suport a equips importants, especialment de bàsquet (CB Frente de Juventudes, després CB San Fernando) atletisme i boxa, com una forma d'enquadrament ideològic del jovent a través de l'esport. També les grans empreses fomentaren l'esport entre els seus treballadors, segurament com a forma d'esbarjo sa i barat ben vista pel poder. Especialment importants foren els casos d'Indo-Cottet, Trinxet i Tecla Sala. La perversió del sis-

tema, però, acabà per fer veritables clubs d'aquestes estructures de dins les empreses i convertí molts treballadors en simples espectadors i no en practicants. L'esport, igual com per a Falange, va ser un element més d'enquadrament social per a l'Església, ara encapçalada pel sector més reaccionari d'Acció Catòlica. I ho va ser de tal manera que es crearen autèntiques competicions i lligues, especialment de futbol i bàsquet, a través de la Delegació Diocesana de Deportes i, més tard, de l'Obra Atlético Recreativa (OAR). A l'Hospitalet es repregué la tradició esportiva catòlica dels anys trenta. Així, el grup del Centre Catòlic es dibuixà de nou ja al 1939. Però van sortir-ne més. Així, trobem el grup de la parròquia de Sant Isidre, a Santa Eulàlia; el de la parròquia de Sant Ramon Nonat, a Collblanc, i el de la parròquia de la Torrassa. Tota aquesta barreja d'estructures, però, no feia una altra cosa que esfondrar l'aparell teòric del nou règim vers l'esport, que passava bàsicament per l'enquadrament del jovent en la Falange i per la separació de l'esport aficionat del professional. Amb tanta oferta, ni el jovent esportista acomplí mai la teòrica obligació d'afiliar-se als organismes de Falange ni, per suposat, va poder sostenir els postulats bàsics de l'esport professional que es volien evitar (la lluita pel rècord, per la victòria i pels diners). En els darrers anys del franquisme s'endevina ja una preocupació social pels monumentsals dèficits esportius (d'infraestructures i de polítiques efectives) que s'havien acumulat durant les tres dècades anteriors. L'Hospitalet, malgrat les dificultats, també serà pionera en aquells moments. En efecte, ja el 1974 Francesc Codina,⁹ com a regidor d'Esports, posava les primeres bases del funcionament de l'actual estructura esportiva de l'Hospitalet, pel que fa a la vessant pública. Codina, en molts aspectes, va ser un dels que es van avançar a les polítiques esportives que posarien en vigor els primers governs municipals democràtics. A més d'intentar impulsar de nou la construcció d'infraestructures a la ciutat, tema en el qual va aconseguir resultats no gaire millors que la resta dels seus antecessors, Codina va ser el responsable de la instauració d'un dels primers patronats municipals d'esports a Espanya, i de l'Escuela Deportiva Municipal per als nens i nenes hospitalencs. Amb el clar

objectiu de fer arribar l'esport als més joves i a les escoles, la política que Francesc Codina va impulsar a través de la regidoria d'Esports entre principis de 1974 i inicis de 1978 va ser la primera que va tenir certa coherència en la nostra història i, sens dubte, es va avançar com a mínim un any a fórmules que s'utilitzarien després de la mort del general Franco en molts llocs d'Espanya. Si més no, és clar, en termes teòrics, ja que al portar aquestes iniciatives a la pràctica la manca de pressupostos podia deixar migrats moltes vegades els resultats finals.

D'una altra forma, però, també la transició i la consolidació de la democràcia van aportar els seus canvis en el panorama esportiu hospitalenc. L'esclat del concepte d'esport per a tothom i les apostes dels successius ajuntaments d'esquerres a l'Hospitalet han permès el lent però progressiu augment d'instal·lacions esportives, tema en el qual se sortia del franquisme amb les pitjors estadístiques de l'àrea metropolitana barcelonina, juntament amb Santa Coloma de Gramenet.

NOTES

La informació d'aquest article es pot completar amb la lectura del llibre del mateix autor *Repetició de la jugada. Història Social de l'esport a l'Hospitalet*, l'Hospitalet: Centre d'Estudis de l'Hospitalet (Recerques; 2), 2000.

1. J. CAMÓS I CABECERAN, *L'Hospitalet, la història de tots nosaltres*, Diputació de Barcelona (Estudis Locals i Comarcals; 1), 1986.

2. Va ser la primera reunió d'equips femenins d'atletisme (com a mínim a Catalunya). El festival havia de disputar-se el 13 d'abril de 1930, diumenge de Rams, segons el programa de mà que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet, tot i que finalment es va celebrar el dia 21 per culpa del mal temps. Tot el procés va ser seguit amb molt d'interès per la premsa, sobretot per *El Mundo Deportivo* i per *El Mati*, que li van dedicar extenses referències durant molts dies.

3. El 5 de març de 1930, *El Mundo Deportivo* publicava amb satisfacció la sol·licitud, per primer cop, d'unes llicències femenines a la Federació Catalana d'Atletisme. I les havia demanades la Unió Esportiva Hospitalet. Els noms que han quedat per a la història esportiva de Catalunya com les primeres atletes federades van ser els de les hospitalenques Rosa Calvet, Teresa Pedret, Maria Garrich, Virtuts Nebot, Joaquina Molina, Teresa Pijoan, Pepita Nolla, Teresa Giró, Emilia Giménez i Lolita Graells.

4. Trobat a Correspondència de Secretaria de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.

5. X. PUJADAS; C. SANTACANA, *L'altra Olimpíada*, Barcelona '36, Barcelona: 1990.

6. X. PUJADAS; C. SANTACANA, *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya* (2 vol.), Barcelona: Columna-Diputació de Barcelona, 1994 i 1995.

7. A. CLOSA; J. BLANCO et al., *Diccionari del Barça*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, col·lecció Diccionaris de l'Enciclopèdia, 1999.

8. En una col·laboració a la pàgina 26 del llibre de L. MIRACLE, *El handbol a onze català*, Barcelona: Ed. Argos Vergara SA, 1982.

9. Ara ja exsenador i exdiputat al Parlament de Catalunya per CiU, i actualment al capdavant del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC).

Enric Gil Mesguer

Investigador del Centre d'Estudis de l'Hospitalet